

नामांक

Roll No.

--	--	--	--	--	--	--

Question Booklet No.

--

No. of Questions – 18

S-71-Sanskritam (T.L.)

No. of Printed Pages – 11

माध्यमिक परीक्षा, 2026
SECONDARY EXAMINATION, 2026

तृतीय भाषा – संस्कृतम्
Third Language – Sanskritam

समय : 3:15 (सपादहोरात्रयम्)

पूर्णाङ्कः : 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः :

- 1) परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रस्योपरि नामाङ्कः अनिवार्यतः लेख्यः ।
- 2) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- 3) प्रत्येकं प्रश्नस्योत्तरम् उत्तरपुस्तिकायामेव देयम् ।
- 4) प्रत्येकं प्रश्नभागस्य उत्तरं क्रमानुसारमेकत्रैव लेखितव्यम् ।

S-71-Sanskritam (T.L.)

[Turn Over]

खण्ड - अ

1. बहुविकल्पात्मकप्रश्नाः ।

[18×1=18]

- i) पाषाणीसभ्यतायां प्रस्तरतले के पिष्टाः सन्ति ? [1]
 अ) सरोवराः ब) वानराः
 स) लतातरुगुल्माः द) महानगराणि
- ii) बुद्धिमती मार्गे गहनकानने कं ददर्श ? [1]
 अ) चोरम् ब) व्याघ्रम्
 स) वृक्षम् द) शृगालम्
- iii) 'शिशुलालनम्' पाठानुसारेण कौ यमलौ स्तः ? [1]
 अ) कुशलवौ ब) रामलक्ष्मणौ
 स) रामकृष्णौ द) रामविदूषकौ
- iv) 'जननी तुल्यवत्सला' इति पाठः कस्मात् ग्रन्थात् संकलितः ? [1]
 अ) रामायणात् ब) महाभारतात्
 स) रघुवंशात् द) ऋग्वेदात्
- v) पिकः कस्य गुणं जानाति ? [1]
 अ) काकस्य ब) निर्बलस्य
 स) मूषकस्य द) वसन्तस्य
- vi) कर्कशध्वनिना कः वातावरणम् आकुली करोति ? [1]
 अ) सिंहः ब) पिकः
 स) काकः द) वानरः
- vii) 'सूक्तयः' पाठानुसारेण प्रथमः धर्मः कः ? [1]
 अ) विवेकः ब) आचारः
 स) अहिंसा द) करुणा
- viii) 'तोयैरल्पैरपि करुणया भीमभानौ निदाघे ।' अत्र रेखाङ्कितपदस्य प्रसङ्गानुसारं कोऽर्थः ? [1]
 अ) ग्रीष्मकाले ब) शीतकाले
 स) वर्षाकाले द) वसन्तकाले

- ix) 'लोके + अस्मिन्' इत्यस्य सन्धिपदं किम् ? [1]
 अ) लोकोऽस्मिन् ब) लोकास्मिन्
 स) लोकेऽस्मिन् द) लोकऽस्मिन्
- x) 'सञ्जाता' इत्यस्य सन्धिविच्छेदः अस्ति [1]
 अ) सम् + जाता ब) सन् + जाता
 स) सञ्ज + आता द) सञ्ज + अता
- xi) अधोलिखितेषु यणसन्धेः उदाहरणमस्ति [1]
 अ) प्रकृतिरेव ब) सञ्चरणम्
 स) वयोऽनुरोधात् द) खल्वेतत्
- xii) 'दशाननः' इति पदे कः समासः ? [1]
 अ) कर्मधारयः ब) बहुव्रीहिः
 स) द्विगुः द) द्वन्द्वः
- xiii) 'अभितः' इति पदयोगे का विभक्तिः भवति ? [1]
 अ) द्वितीया ब) तृतीया
 स) चतुर्थी द) पञ्चमी
- xiv) 'भय' इति योगे का विभक्तिः भवति ? [1]
 अ) द्वितीया ब) तृतीया
 स) चतुर्थी द) पञ्चमी
- xv) 'स्वाहा' इति पदयोगे का विभक्तिः भवति ? [1]
 अ) द्वितीया ब) तृतीया
 स) चतुर्थी द) पञ्चमी
- xvi) '_____ पत्रं लिख्यते ।' अत्र पूरणीयं समुचितं पदं किम् ? [1]
 अ) त्वम् ब) युवम्
 स) त्वया द) यूयम्
- xvii) 'कृषकः प्रातः (8:15) _____ वादने क्षेत्रं गच्छति ।' अत्र समुचितसमयवाचकः [1]
 शब्दः कः ?
 अ) सार्ध-अष्ट ब) सपाद-अष्ट
 स) पादोनाष्ट द) पादोन सप्त
- xviii) 'राजपुत्रः वसामि' रेखाङ्कितपदस्य शुद्धरूपं किम् ? [1]
 अ) वसति ब) वसन्ति
 स) वससि द) वसानि

2. निर्देशानुसारं रिक्तस्थानानि पूरयत ।

- i) बहुभूमिकभवननिर्माणं न _____। (कृ + अनीयर्) [1]
- ii) अन्योऽपि _____ लोके मुच्यते महतो भयात् । (बुद्धि + मतुप्) [1]
- iii) 'निजबुद्ध्या _____ सा भयात् व्याघ्रस्य भामिनी ।' (विमुक्त + टाप्) [1]
- iv) लोकानां पश्यताम् _____ सर्वत्र जलोपप्लवः सञ्जातः । (इव, एव, यथा) [1]
- v) एते पर्वताः _____ भूकम्पं जनयन्ति । (अपि, इति, यत्) [1]
- vi) क्रुद्धः सिंहः _____ धावति (इतस्ततः, उपरि, अधः) [1]

3. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत ।

एकं नगरम् आसीत् । तत्र रामः सोमः च इति मित्रद्वयम् अवसत् । रामः विद्याम् इच्छति स्म किन्तु सोमः धनम् इच्छति स्म । एकदा मित्रद्वयं विदेशम् अगच्छत् । रामः तत्र विद्याभ्यासम् अकरोत् । सोमः धनसम्पादनम् अकरोत् । अनेकानि वर्षाणि अगच्छन् । मित्रद्वयमपि स्वनगरं प्रति प्रातिष्ठत । मार्गे चोराः सोमस्य धनम् अहरन् । नगरे महाराजः रामम् आहूय - “ त्वं मन्त्रिस्थाने तिष्ठ ” इति अवदत् । रामः मन्त्री अभवत् । सोमः तस्य सेवकः अभवत् ।

क) एकपदेन उत्तरत -

[1×2=2]

- i) रामः किम् इच्छति स्म ?
- ii) कः धनम् इच्छति स्म ?

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत -

[2]

चोराः कस्य धनम् अहरन् ?

ग) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत ।

[1]

घ) भाषिककार्यम् -

[1×3=3]

- i) 'अहरन्' इति क्रियापदस्य गद्यांशे कर्तृपदं किम् अस्ति ?
- ii) 'अनेकानि वर्षाणि अगच्छन् ।' अस्मिन् वाक्ये विशेष्यपदं किम् ?
- iii) 'सोमः तस्य सेवकः अभवत् ।' अत्र तस्य इति सर्वनामपदस्य स्थाने संज्ञापदं लिखत ।

खण्ड – ब

4. अधोलिखितयोः वाक्ययोः अङ्कानां स्थाने संस्कृतशब्देषु समयलेखनं करणीयम् । [1+1=2]
 i) प्रतिदिनं प्रातःकाले (9:30) _____ रेलयानं नगरं गच्छति ।
 ii) अहं सायंकाले (5:45) _____ क्रीडाक्षेत्रं गच्छामि ।
5. 'अहं श्वः विद्यालयं गमिष्यति ।' इति वाक्यं संशोधयत । [2]
6. 'मोहनः ग्रामं गच्छति ।' इति वाक्यस्य वाच्यपरिवर्तनं कृत्वा लिखत । [2]
7. 'पीताम्बरम्' इति पदस्य विग्रहं कृत्वा समासस्य नामापि लिखत । [2]
8. अधोलिखितस्य श्लोकस्य हिन्दीभाषायां सप्रसङ्गं भावार्थं लिखत । [2]
 एकेन राजहंसेन या शोभा सरसो भवेत् ।
 न सा बकसहस्रेण परितस्तीरवासिना ॥
9. अधोलिखितस्य श्लोकस्य अन्वयं मञ्जूषातः पदानि चित्वा पूरयत । [2]
 अमन्त्रमक्षरं नास्ति, नास्ति मूलमनौषधम् ।
 अयोग्यः पुरुषः नास्ति, योजकस्तत्र दुर्लभः ॥
 अन्वयः - अमन्त्रम् (i) नास्ति, (ii) मूलं
 नास्ति, अयोग्यः पुरुषः (iii), तत्र
 योजकः (iv) ।

दुर्लभः, अक्षरम्, नास्ति, अनौषधम्

खण्ड – स

10. निम्नलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत । [1×3=3]
 क) सर्वदा सर्वकार्येषु बुद्धिः बलवती भवति ।
 ख) वयोऽनुरोधात् शिशुः लालनीयः भवति ।
 ग) नराणां प्रथमः शत्रुः क्रोधः अस्ति ।

11. 'भूकम्पविभीषिका' इति पाठस्य सारं हिन्दीभाषायां लिखत । [3]

अथवा

'जननी तुल्यवत्सला' इति पाठस्य सारं हिन्दीभाषायां लिखत । [3]

12. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत ।

'भयाकुलं व्याघ्रं दृष्ट्वा कश्चित् धूर्तः शृगालः हसन्नाह' – भवान् कुतः भयात् पलायितः ?

व्याघ्रः – गच्छ, गच्छ जम्बुक ! त्वमपि कश्चिद् गूढप्रदेशम् । यतो व्याघ्रमारीति या शास्त्रे श्रूयते तयाहं हन्तुमारब्धः परं गृहीतकरजीवितो नष्टः शीघ्रं तदग्रतः ।

शृगालः – व्याघ्र ! त्वया महत्कौतुकम् आवेदितं यन्मानुषादपि बिभेषि ?

व्याघ्रः – प्रत्यक्षमेव मया सात्मपुत्रावेकैकशो मामत्तुं कलहायमानौ चपेटया प्रहरन्ती दृष्टा ।

क) एकपदेन उत्तरत – [1]

व्याघ्रः कस्मात् बिभेति ?

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत – [2]

व्याघ्रः केन हन्तुम् आरब्धः ?

ग) भाषिककार्यम् – [1×2=2]

i) 'धूर्तः शृगालः हसन्नाह' अत्र विशेषण पदं लिखत ।

ii) 'त्वया महत्कौतुकम् आवेदितम्' अत्र त्वया सर्वनामपदे संज्ञापदं किम् ?

अथवा

अग्रिमे दिने स आरक्षी चौर्याभियोगे तं न्यायालयं नीतवान् । न्यायाधीशो बंकिमचन्द्रः उभाभ्यां पृथक्-पृथक् विवरणं श्रुतवान् । सर्वं वृत्तमवगम्य स तं निर्दोषम् अमन्यत आरक्षणं च दोषभाजनम् । किन्तु प्रमाणाभावात् स निर्णेतुं नाशक्नोत् । ततोऽसौ तौ अग्रिमे दिने उपस्थातुम् आदिष्टवान् ।

- क) एकपदेन उत्तरत – [1]
न्यायाधीशः कः आसीत् ?
- ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत – [2]
न्यायाधीशः किम् अमन्यत ?
- ग) भाषिककार्यम् – [1×2=2]
i) 'सर्वं वृत्तम् अवगम्य' अत्र विशेष्यपदं किम् ?
ii) 'स निर्णेतुं न अशक्नोत् ।' अत्र क्रियापदं किम् ?

13. अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा एतदाधारितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत ।

कज्जलमलिनं धूमं मुञ्चति शतशकटीयानम् ।
वाष्पयानमाला संधावति वितरन्ती ध्वानम् ।
यानानां पङ्क्तयो ह्यनन्ताः कठिनं संसरणम् ॥

- क) एकपदेन उत्तरत – [1]
केषां पङ्क्तयोः अनन्ताः ?
- ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत – [2]
शतशकटीयानं कीदृशं धूमं मुञ्चति ?
- ग) भाषिककार्यम् – [1×2=2]
i) 'वाष्पयानमाला संधावति वितरन्ती ध्वानम्' अत्र क्रियापदं किम् ?
ii) 'कज्जलमलिनं धूमं मुञ्चति' विशेषणपदं किम् ?

अथवा

सम्पत्तौ च विपत्तौ च, महतामेकरूपता ।
उदये सविता रक्तो, रक्तश्चास्तमये तथा ॥

- क) एकपदेन उत्तरत – [1]
उदयसमये अस्तसमये च कः रक्तः भवति ?
- ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत – [2]
महतां कदा एकरूपता भवति ?
- ग) भाषिककार्यम् – [1×2=2]
i) 'उदये सविता रक्तः' अत्र विशेषणपदं किम् अस्ति ?
ii) 'सूर्यः' इति पदस्य पर्यायपदं गद्यांशात् चित्वा लिखत ।

14. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा एतदाधारितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत ।

वानरः - (सगर्वम्) अत एव कथयामि यत् अहमेव योग्यः वनराजपदाय । शीघ्रमेव मम राज्याभिषेकाय तत्पराः भवन्तु सर्वे वन्यजीवाः ।

मयूरः - अरे वानर ! तूष्णीं भव । कथं त्वं योग्यः वनराजपदाय ? पश्यतु पश्यतु मम शिरसि राजमुकुटमिव शिखां स्थापिता विधात्रा एवाहं पक्षिराजः कृतः, अतः वने निवसन्तं मां वनराजरूपेणापि द्रष्टुं सज्जाः भवन्तु अधुना । यतः कथं कोऽप्यन्यः विधातुः निर्णयम् अन्यथा कर्तुं क्षमः ।

काकः - (सत्यङ्गम्) अरे अहिभुक् ! नृत्यातिरिक्तं का तव विशेषता यत् त्वां वनराजपदाय योग्यं मन्यामहे वयम् ।

क) एकपदेन उत्तरत -

[1]

नृत्यं कस्य विशेषता अस्ति ?

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत -

[2]

मयूरः वनराजपदाय कथं योग्यः ?

ग) भाषिककार्यम् -

[1×2=2]

i) 'मम राज्याभिषेकाय तत्पराः भवन्तु ।' अत्र मम सर्वनामपदस्य संज्ञापदं किम् ?

ii) 'त्वां वनराजपदाय योग्यं मन्यामहे वयम् ।' अस्मिन् वाक्ये कर्तृपदं किम् ?

अथवा

रामः - वयस्य, अपूर्वं खलु नामधेयम् ।

विदूषकः - (विचिन्त्य) एवं तावत् पृच्छामि । निरनुक्रोश इति कः एवं भणति ?

कुशः - अम्बा ।

विदूषकः - किं कुपिता एवं भणति, उत प्रकृतिस्था ?

कुशः - यद्यावयोर्बालभावजनितं किञ्चिद्विनयं पश्यति तदा एवम् अधिक्षिपति - निरनुक्रोशस्य पुत्रौ, मा चापलम् इति ।

क) एकपदेन उत्तरत -

[1]

'अपूर्वं खलु नामधेयम् ।' इति कथनं कस्य अस्ति ?

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

[2]

सीता कुशलवयोः अविनयं दृष्ट्वा किम् अधिक्षिपति ?

ग) भाषिककार्यम् –

[1×2=2]

i) 'किं कुपिता एवं भणति ?' अत्र क्रियापदं किम् ?

ii) 'निर्दयः' इति पदस्य नाट्यांशात् पर्यायपदं चित्वा लिखत ।

खण्ड – द

15. भवती राजकीय-उच्च-माध्यमिक-विद्यालय-अमृतपुरस्य दशम्याः कक्षायाः छात्रा रोहिणी अस्ति । भवत्याः ज्येष्ठभ्रातुः विवाहोत्सवः अस्ति, अतः स्वप्राचार्याय दिनद्वयस्य अवकाशार्थं प्रार्थनापत्रं लिखतु ।

[4]

अथवा

भवान् व्योमकेशः अस्ति । स्वकीयं मित्रं प्रति संस्कृतसम्भाषण – शिबिरविषये अधोलिखितं पत्रं मञ्जूषापदसहातया पूरयित्वा लिखत ।

[4]

शिबिरे, व्योमकेशः, सादरम्, ग्रीष्मावकाशे, तत्राऽस्तु, उत्तमः, आयोजनम्, पूर्णतया

गगनपुरतः

दिनाङ्कः : 23 फरवरी 2025

प्रियमित्र ! धनेश !

_____ (i) _____ नमस्ते ।

अत्र कुशलं _____ (ii) _____ । संस्कृतसम्भाषणकौशलवर्धनाय प्रतिवर्षमिव अस्मिन् वर्षेऽपि मम विद्यालये संस्कृतसम्भाषणशिबिरस्य _____ (iii) _____ भविष्यति । एतत् शिबिरं _____ (iv) _____ निःशुल्कं भविष्यति । दशदिवसीयस्य एतस्य शिबिरस्य आयोजनं _____ (v) _____ जूनमासस्य प्रथमे सप्ताहे भविष्यति । सम्भाषणकौशलवर्धनाय एषः _____ (vi) _____ अवसरः अस्ति । भवान् अपि मया सह अस्मिन् _____ (vii) _____ भागं गृह्णातु ।

अस्तु, नमो नमः ।

भवतः सुहृद्

_____ (viii) _____

16. अधः प्रदत्तं चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया संस्कृतेन अष्टवाक्यानि लिखत । [4]

एकस्मिन् वने, वनराजः, जन्तवः, मञ्चे, गोष्ठ्याः आयोजनम्, चतुरः शशकः, वानरः, गजः

अथवा

मञ्जूषायाः उपयुक्तानि पदानि चित्वा 'स्वास्थ्यविषये' सख्योः संवादं पूरयतु ।

[4]

शिरोवेदना, स्वीकृतवती, कुतः, औषधम्, समीचीनम्, आगच्छामि, स्वास्थ्यम्, अस्ति

- लता - भवती (i) आगच्छति ?
 वीणा - अहं चिकित्सालयात् (ii) ।
 लता - इदानीं भवत्याः (iii) कथम् अस्ति ?
 वीणा - मम स्वास्थ्यं (iv) नास्ति ।
 लता - का वेदना (v) ?
 वीणा - मम (vi) भवति ।
 लता - (vii) स्वीकृतं वा ?
 वीणा - आम्, अहम् औषधं (viii) ।

17. अधोलिखितेषु वाक्येषु केषाञ्चन चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं कुरुत ।

[4]

- i) राजा भिक्षुक को धन देता है ।
- ii) मैं पुस्तक पढ़ता हूँ ।
- iii) गाँव के चारों ओर वृक्ष हैं ।
- iv) अध्यापक व्याकरण पढ़ाता है ।
- v) राम कल विद्यालय जायेगा ।
- vi) बालक वन में गया ।

18. अधोलिखितानि वाक्यानि क्रमरहितानि सन्ति । यथा क्रमं संयोजनं कृत्वा पुनः लिखतु ।

[3]

- i) किन्तु द्राक्षाफलानि न प्राप्नोति ।
- ii) लतायाम् अनेकानि मधुराणि द्राक्षाफलानि सन्ति ।
- iii) कुपितः सः “द्राक्षाफलानि अम्लानि” इति वदति ।
- iv) एकः बुभुक्षितः जम्बुकः आसीत् ।
- v) सः द्राक्षां लब्धुम् उपरि उत्पतति ।
- vi) वने सः एकत्र द्राक्षालतां पश्यति ।

अथवा

मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया ‘परोपकारः’ इति विषये एकम् अनुच्छेदं
(षड्-वाक्यात्मकम्) संस्कृतभाषया लिखत ।

[3]

परोषामुपकारः, विश्वकल्याणम्, उदारः स्वार्थरहितः, वृक्षाः नद्यश्च, करुणापरः

DO NOT WRITE ANYTHING HERE